

**Obrazovni centar za demokratiju i ljudska prava „CIVITAS“
u saradnji sa Radnom grupom za reviziju Okvirnog nastavnog plana i programa
za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji BiH
i uz finansijsku podršku Ureda za odnose s javnošću Američke ambasade u Sarajevu
predstavlja:**

**PLAN I PROGRAM PREDMETNE NASTAVE
OBRAZOVANJA ZA DEMOKRATIJU I LJUDSKA PRAVA**

**Za Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnju
osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine**

Sarajevo, avgust 2012.

Sadržaj:

Uloga i značaj nastavnog predmeta	4
Cilj izučavanja, odgojno-obrazovni ciljevi	5
Sadržaj	6
Očekivani rezultati učenja	16
Indikatori uspješnosti	20
Objašnjenje i didaktičko-metodičke napomene	22
Smjernice za praćenje napredovanja učenika i procjenjivanje nivoa postignuća	23

ČLANOVI RADNE GRUPE ZA REVIZIJU PLANA I PROGRAMA NASTAVNOG PREDMETA

Bogdanović Azemina, Prosvjetno-pedagoški zavod Kantona Sarajevo

Dautović Nefiza, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta HNK

Hodžić Amir, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport ZDK

Husović Lamija, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo

Matošević Zoran, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta SBK

Numanović Izet, Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona

Selimović Sadik, Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona

Smailagić Vahida, Ministarstvo obrazovanja nauke kulture i sporta USK

Zorlak Nijaz, Pedagoški zavod Bosansko-podrinjskog kantona

Sladaković Sandra, Obrazovni centar za demokratiju i ljudska prava „CIVITAS“

Džidić Rahela, Američka ambasada Sarajevo

ULOGA I ZNAČAJ NASTAVNOG PREDMETA

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava u parlamentarnoj demokratiji doprinosi društvenoj i moralnoj odgovornosti, angažovanosti u zajednici i političkoj pismenosti. Pri tome odgovornost je suštinska kako politička tako i moralna vrlina, jer ona podrazumijeva

- a) brigu za druge;
- b) promišljenost i svijest o tome kakve efekte akcija može imati na ostale;
- c) razumijevanje i brigu u vezi sa posljedicama.

U devetogodišnjoj školi smisao nastavnog predmeta Demokratije i ljudskih prava je koncipiran u okviru redovne nastave u devetom razredu sa po 1 sat sedmično, te može postići cilj i zadatke na razinama ishoda učenja, intelektualnih sposobnosti, sposobnosti aktivnog učešća, postizanja kritičkog mišljenja, djelotvorne komunikacije, samostalnog donošenja razumnih odluka, saradnje i rada u timovima, učešća na takmičenjima, razvijenog osjećaja za školu, zajednicu, državu i svijet, kao i primjenu na interdisciplinarnom planu.

Nosioci demokratije se moraju educirati, pa se stoga i program Obrazovanja za demokratiju i ljudska prava argumentira kao priprema za jednu izuzetno odgovornu ulogu u demokratskom društvu. Uloga građanina je definirana informiranošću, građanskim vrlinama, uvjerenjima i građanskim kompetencijama, slobodama, pravima i odgovornostima, koje je potrebno razvijati od najranije dobi i kontinuirano kroz cjelokupni obrazovni sistem, od predškolskog do univerzitetskog nivoa.

Glavne karakteristike nastavnog predmeta su da:

- stvara analitičke okvire odnosno "intelektualno sredstva" koja pomažu učenicima da nauče kritički razmišljati i razvijati racionalne i odgovorne stavove po različitim pitanjima,
- ističe korištenje interaktivnih metoda učenja koje usavršavaju kritičko razmišljanje pri donešenju odluka i povećavaju vještine učestvovanja u aktivnostima,
- kombinuje korištenje sadržaja i nastavne metodologije da bi se razvila sposobnost u građanskoj participaciji,
- program je interdisciplinaran jer se služi primjerima koji zadiru u područja historije, prava, filozofije, političkih nauka i sociologije.

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava metodološki je usmjereno ka podučavanju i učenju u čijem je središtu učenik a ne nastavnik, a to znači da preovladavaju metode kooperativnog učenja, vođenog učenja, otvorenog učenja, individualnog učenja i učenja putem projekta. Učenicima se omogućava sloboda izražavanja, mišljenja i stavova, unaprijeđenje vještina komunikacije, razvijanje sposobnosti kritičkog mišljenja, argumentovanja i zalaganja za spostvene stavove, odgovorno odlučivanje i djelovanje. Realizacija ovih programskih sadržaja se zasniva na korištenju interaktivnih i istraživačkih metoda rada. Provedba programa u školskoj praksi bazira se na kontinuiranom praćenju i prilagođavanju sadržaja u skladu sa potrebama učenika.

CILJ IZUČAVANJA, ODGOJNO-OBRAZOVNI CILJEVI

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava polazi od znanja o demokratiji i vodi ka razvoju vještina, vrijednosti i stavova koje treba da budu most od znanja do ponašanja. Kroz obrazovanje za demokratiju i ljudska prava učenici će:

- usvojiti **znanja** i informacije o svojim pravima, odgovornostima, mogućnostima i načinu djelovanja u zajednici;
- razviti **sposobnosti** za uočavanje društvenih problema i njihovo rješavanje kroz saradnju;
- razviti **motivaciju** da novostečena znanja i vještine osim u školi koriste i u životu.

Uz razvoj određenih pozitivnih crta ličnog karaktera obrazovanje za demokratiju i ljudska prava podrazumijeva i razvijanje crta tzv. "javnog" ili "društvenog karaktera" bez kojeg ne može postojati građanin kao temelj za izgradnju demokratskog društva. Mnoge od tih osobina mogu se svesti pod ono što se još iz antičkih vremena naziva "građanska vrlina" a što ujedno predstavljaju odgojne ciljeve i ishode predmeta:

- a. spremnost na saradnju, kompromis i mirno rješavanje sukoba
- b. sposobnost za rad u timu
- c. skepticizam u odnosu na pretjerana obećanja političara
- d. preuzimanje odgovornosti za vlastite postupke
- e. poštivanje zakonitosti i pravednosti
- f. poštivanje tuđeg mišljenja i različitosti
- g. tolerancija
- h. razvijanje svijesti o pripadnosti Bosni i Hercegovini i spoznaje o individualnoj odgovornosti u demokratiji
- i. predanost vrijednostima kao što su pravda, sloboda, jednakost.

Cilj nastavnog predmeta je utemeljiti univerzalne vrijednosti demokratije i ljudskih prava na kojima se zasniva napredno društvo. Kroz predmet se nastoje unaprijediti znanja i vještine učenika koji se odnose na slijedeće:

- Upoznavanje i usvajanje univerzalnih vrijednosti čovječanstva koja garantuju jednaka prava i ljudsko dostojanstvo svim ljudima bez obzira na razlike i na taj način povećati razumijevanje demokratije i njenih osnovnih principa kod učenika.
- Povezati vrijednosti demokratskog društva sa principima koji su utemeljeni u osnovna pravila u kući, školi, bližoj okolini, zajednici.
- Objasniti svrhu i potrebu za autoritetom, pravdom, odgovornosti i privatnosti
- Razumjeti karakteristike dobrih pravila kao i to ko su ljudi u zajednici koji donose pravila
- Gajiti toleranciju i uvažavanje različitosti kroz rad i različitost potreba
- Razvijati vještine aktivnog učešća u razredu i pri donošenju odluka i dati jednaku priliku svim učenicima da utiču na zajedničke odluke
- Povećati kod učenika upotrebu demokratskih procedura pri rješavanju konflikata

Uz usvajanje teorijskih znanja i razvoj vještina cilj nastavnog predmeta je promovirati slijedeće vrijednosti:

- Nepovredivost ljudskog života
- Lične slobode i poštenje

- Prihvatanje odgovornosti
- Jednakost vrijednosti i prava svih ljudi
- Polna ravnopravnost
- Pravda, pravednost (fer postupanje uz korištenje demokratskih principa)
- Solidarnost sa onima koji su na bilo koji način nemoćni i ranjivi ili u manjini, te stoga treba razvijati potrebu da se njihova prava zaštite.

SADRŽAJ

Sadržaji obrazovanja za Demokratiju i ljudska prava u osnovnim školama se obrađuju kroz zaseban nastavni predmet zastupljen kroz jedan čas sedmično u devetom razredu osnovne škole.

Sadržaj ovog nastavnog predmeta koncipiran je u kontekstu procesa psihofizičkog sazrijevanja djeteta i ideje postajanja djeteta aktivnim učesnikom socijalnih interakcija. Polazeći od temelja demokratske participacije građana, pojma vlasti/vlade, građanske vrline, ravnopravnosti i jednakih mogućnosti, učenik se usmjerava se i osposobljava da neposredno upoznaje lokalnu zajednicu, te da traži svoje mjesto u široj društvenoj zajednici. Izučavajući osnovne koncepte Autoriteta, Pravde, Odgovornosti i Privatnosti učenik saosvješčuje, upoznaje i izgrađuje lični identitet i biva osposobljen za aktivnu ulogu u procesima donošenja odluka na nivou škole, lokalne zajednice i šire društvene zajednice.

Sadržaji obrazovanja za demokratiju i ljudska prava koncipirani su na način da omoguće učenicima da se formiraju kao autonomne, kompetentne, odgovorne, kreativne i aktivne ličnosti u odnosu na sebe i drugom u svom društvenom okruženju. Ovi sadržaji usmjereni su na sticanje znanja i vještina koje mogu da osposobe učenike za slobodno izražavanje mišljenja i stavova, argumentovanu i nenasilnu komunikaciju, mirno rješavanje konflikata, uspostavljanje kritičkog stava prema sebi i zajednici, odgovorno i autonomno djelovanje u školi i zajednici.

Kroz praktičan dio sadržaja nastavnog predmeta pod nazivom "Projekt građanin/Ja građanin" učenici se upoznaju sa stvarnim praktičnim metodama i procedurama donošenja odluka koje su od interesa za razvoj zajednice; razvijaju praktične sposobnosti i stiču potrebna znanja za odgovorno učestvovanje u javnom, društvenom životu; razvijaju djelotvorne i kreativne sposobnosti komuniciranja i izgrađuju sopstvene stavove i samopouzdanje pri korištenju prava i odgovornosti

Uvođenje građanskog odgoja podrazumijeva proširenje znanja i vještina za svakog nastavnika. Od njih se očekuje da poznaju osnovne pojmove demokratije, aktivne modele učenja, radioničke i suradničke oblike rada, istraživačke projekte, ali i vještine nenasilnog komuniciranja i rješavanja sukoba.

Sadržaj predmeta primjeren je dobi djeteta, kako bi bio što uspješniji u prijenosu osnovnih znanja o ljudskim pravima i pravima djece, promicanju ravnopravnosti spolova, poticanju učenika na odgovorno i solidarno ponašanje, u prevenciji nasilnog ponašanja učenika, poticanju interesa za događaje u zajednici (društvu) i poticanju građanskog aktivizma, jačanju mehanizama školske demokratije te demokratskim praksama unutar samog obrazovnog sistema na relaciji donosioci odluka – provodioci odluka.

Pregled tematskih cjelina i obrazovnih ciljeva, očekivanih obrazovnih rezultata/ishoda prema tematskim cjelinama koje se obrađuju kroz ovaj nastavni predmet:

Tematske cjeline /teme	CILJEVI I ZADACI OČEKIVANI REZULTATI/ OBRAZOVNI ISHOD Proces i sadržaj		Vrijednosti, stavovi, ponašanje	Aktivnosti učenika	Aktivnosti nastavnika
	Učiti:	Učenik:			
UVOD	<p>Šta se podrazumijeva pod pojmom „građansko obrazovanje/obrazovanje za demokratiju i ljudska prava“?</p> <p>Zašto nam treba građansko obrazovanje/obrazovanje za demokratiju i ljudska prava?</p> <p>Ciljevi, zadaci, sadržaj i metode rada u okviru nastavnog predmeta.</p>	<p>Zna šta je građansko obrazovanje/obrazovanje za demokratiju i ljudska prava i zbog čega je potrebno da se ono podučava i uči u školi.</p> <p>Zna koje će koncepte proučavati u okviru predmeta, koji će udžbenik i priručnik koristiti.</p>	<p>Učenici razvijaju svijest o tome da građani u demokratiji moraju posjedovati određena znanja, vještine i stavove kako bi mogli kompetetno i odgovorno učestvovati u javnom i političkom životu i zato je potrebno da kroz predmet obrazovanja za demokratiju i ljudska prava steknu određena znanja, vještine i razvijaju stavove koji će im pomoći da postanu aktivni , odgovorni i kompetetni građani.</p>	<p>Diskutuju sa nastavnikom o sadržaju i načinu rada u okviru obrazovanja za demokratiju i ljudska prava.</p>	<p>Postavlja pitanja učenicima o njihovim saznanjima o ovoj vrsti obrazovanja, odgovara na pitanja učenika, objašnjava ciljeve obrazovanja za demokratiju i ljudska prava</p> <p>općenito i ciljeve ovog nastavnog predmeta.</p> <p>Daje objašnjenja i uputstva u vezi sa udžbenicima i priručnicima.</p>

<p>AUTORITET:</p>	<p>Šta je autoritet; Kakva je razlika između autoriteta i moći bez autoriteta; Zašto nam treba autoritet; Gdje nalazimo autoritet i kako se on opravdava; Koje se neke od posljedica upotrebe autoriteta; Šta treba razmotriti pri procjeni pravila; Kako treba birati ljude na poziciju autoriteta; Šta čini dobro definiranu poziciju autoriteta; Kako procijeniti neku poziciju autoriteta.</p>	<p>Zna definisati pojmove autoritet i moć, u stanju je navesti primjere upotrebe autoriteta i upotrebe moći bez autoriteta, može objasniti zašto je važno znati razliku između upotrebe autoriteta i upotrebe moći bez autoriteta. Zna koji problemi mogu nastati zbog nedostatka autoriteta, zna objasniti kako se autoritet može koristiti za rješavanje problema, u stanju je da procjeni upotrebu autoriteta pri rješavanju različitih problema, može identifikovati izvore autoriteta, zna objasniti zašto je važno poznavati izvore autoriteta, u stanju je da prepozna i vrednuje koristi (prednosti) i nedostatke (cijene) upotrebe autoriteta, zna prepoznati nedostake nekog pravila, zna koje su karakteristike dobrog pravila, u stanju je da</p>	<p>Učenici razvijaju svijest o tome da autoritet utiče na njihov svakodnevni život kao i na živote svih ostalih članova zajednice. Iako neko može smatrati autoritet nepotrebnim učenici usvajaju stav da je on neophodan u društvu radi rješavanja sukoba i održavanja reda. Također postaju svjesni neophodnosti autoriteta učenici shvataju da autoritet mora imati jasno određen obim i ograničenja.</p>	<p>Čitaju tekstove iz udžbenika, diskutuju i daju vlastite definicije pojmova autoritet i moć, rade vježbe kritičkog ramišljanja, pronalaze u novinskim člancima primjere upotrebe autoriteta, komentarišu ilustracije iz udžbenika, analiziraju različite primjere upotrebe autoriteta, izrađuju vlastita pravila ponašanja u školi, analiziraju neku poziciju autoriteta, simuliraju izbore za neku poziciju autoriteta, pronalaze i analiziraju primjere zloupotrebe autoriteta.</p>	<p>Daje uputstva za čitanje tekstova, određuje parove i grupe za vježbe kritičkog ramišljanja, dijeli potrebne materijale za vježbe kritičkog ramišljanja i upotrebu „intelektualnog oruđa“ organizuje debate i simulaciju izbora. Upućuje i motivira učenike da sami pronalaze primjere iz vlastitog života i iz vlastitog okruženja i da ramišljanjem izgrađuju vlastite stavove o potrebi autoriteta, njegovoj pravilnoj upotrebi, o neophodnosti i načinima ograničenja autoriteta.</p>
--------------------------	--	---	--	---	---

<p>ŠTA JE VLAST/VLADA ?</p>	<p>Šta su osnovna /prirodna prava, šta bi se moglo dogoditi bez pravila u zajednici, ideja društvenog ugovora, osnovna svrha vlade(vlasti), pojam građanske vrline, principi republikanske vlasti (podjela vlasti na grane i nivoe), šta je ustav, koja se pitanja definišu ustavom, šta je</p>	<p>primjeni „intelektualno oruđe“ za procjenu da li neko pravilo treba prihvatiti ili promijeniti. Zna zašto je važno pažljivo birati ljude na poziciju autoriteta i može koristiti „intelektualno oruđe“ za analizu pozicije autoriteta, u stanju je da odluči koji kandidat ima najbolje kvalifikacije za neku poziciju autoriteta, zna objasniti zbog čega je važno da se za svaki autoritet definiše njegov obim i ograničenja.</p>	<p>Učenici razvijaju svijest o tome da je vlast (vlada) neophodna radi očuvanja i zaštite naših života, slobode i imovine kao i za unapređenja općeg dobra. Također učenici shvataju da unapređenje općeg dobra zavisi i od samih</p>	<p>Čitaju i diskutuju o filozofiji prirodnih prava, odgovaraju na pitanja iz vježbi „Rješavanje problema“, analiziraju zamišljenu situaciju u kojoj ne postoje pravila, zakoni, propisi, istražuju u</p>	<p>Upućuje učenike da pročitaju određene tekstove iz udžbenika, da pronalaze u novinskim člancima primjere djelovanja vlasti u interesu općeg dobra, da pronalaze primjere djelovanja građana u duhu građanskih vrlina, organizuje debate i diskusije, postavlja pitanja</p>
------------------------------------	---	---	---	--	--

	<p>ustavna vlada, kako organizovati vlast da se spriječi zloupotreba moći, razdvajanje vlasti, tri grane vlasti (zakonodavna, izvršna, sudska vlast).</p>	<p>razdvajanje vlasti i kako spriječiti zloupotrebu moći.</p>	<p>građana. Učenici uviđaju značaj ograničenja moći vlasti odnosno značaj ustava i ustavne vladavine.</p>	<p>novinskim člancima primjere koji pokazuju da vlasti djeluju u interesu općeg dobra, razgovaraju sa predstavnicima zakonodavne, izvršne, sudske vlasti o njihovim poslovima i zadacima, pronalaze i analiziraju primjere iskazivanja građanskih vrlina, navode i analiziraju primjere autokratske, diktatorske i ustavne vlasti, pronalaze primjere djelovanja različitih grana vlasti.</p>	<p>i po potrebi daje šira objašnjenja pojmova kao što su prirodna prava, apsolutna vlast, prirodno stanje, saglasnost, društveni ugovor, ustav, ustavna vlast i slično.</p>	<p>Daje uputstva za izradu</p>
--	---	---	---	---	---	--------------------------------

<p>KOJE SU ODGOVORNOSTI GRAĐANA ?</p>	<p>Pojam građanstva, važnost učestvovanja građana u rješavanju problema u zajednici, na koji način građani učestvuju u javnom životu (glasanje, obavljanje javnih funkcija, zalaganje za donošenje zakona, propisa, odluka, iskazivanje protesta itd), poštivanje zakona, ostale obaveze građana u demokratiji, kako se mijenjaju zakoni.</p>	<p>Zna koje su karakteristike građanina u demokratiji, zna nabrojati različite načine kako građani mogu učestovati u rješavanju problema zajednice, zna koje su odgovornosti odnosno obaveze građana, zna objasniti zbog čega je učestvovanje građana važno za ustavnu vladavinu.</p>	<p>Učenici postaju svjesni da svako pravo za sobom povlači i odgovornost i da nedostatak odgovornosti dovodi do ugrožavanja prava kao i do štete po opće dobro zajednice. Učenici postaju svjesni da je demokratija u opasnosti ako građani ne učestvuju u rješavanju problema zajednice.</p>	<p>Čitaju i analiziraju tekstove iz udžbenika, komentarišu ilustracije iz udžbenika, diskutuju u grupama i parovima, daju vlastite definicije građaninina u demokratiji, odgovaraju na pitanja iz vježbi kritičkog razmišljanja, pronalaze i iznose primjere učestvovanja građana, odgovaraju na pitanja o vlastitom učestvovanju u životu zajednice (škola, porodica, općina).</p>	<p>vježbi, postavlja pitanja i daje odgovore na pitanja učenika, organizuje raspravu o tome treba li učestvovati i na koji način, organizuje debatu o tome da li treba poštovati zakone s kojim se ne slažemo, upućuje učenike da sami razmišljaju i donose sudove o značaju odgovornosti i učestvovanja građana za razvoj demokratije.</p>
<p>Objašnjava pojam javne</p>					

<p>UČESTVOVANJE U POLITIČKOM PROCESU- „PROJEKT GRAĐANIN“</p>	<p>Šta je javna politika, karakteristike koje treba imati građanin za djelotvorno učešće u političkom procesu, šta je Projekat građanin, opis sadržaja portfolija, koraci u izradi portfolija, identifikacija problema javne politike, izbor problema koji će razred rješavati, načini prikupljanja informacija, analiziranje informacija, selekcija informacija, prikazivanje/ objašnjenje problema, analiza alternativnih rješenja, izrada vlastite javne politike i akcionog plana, izbor dokumentacije, izrada portfolija, odbrana stavova.</p>	<p>Zna objasniti pojam javne politike, zna nadležnosti i odgovornosti različitih grana i nivoa vlasti, u stanju je procijeniti koji nivo i ogranci vlasti su odgovorni za rješavanje određenih problema u zajednici, u stanju je da izrazi svoje mišljenje o nekom problemu i da brani vlastite stavove, razumije proces izrade javne politike odnosno proces donošenja odluka s ciljem rješavanja problema u zajednici.</p>	<p>Postaju svjesni važnosti učestvovanja u procesu izrade javne politike odnosno donošenja odluka s ciljem rješavanja problema zajednice. Razvijaju vještine komuniciranja, kritičkog razmišljanja, analiziranja, lobiranja i odbrane vlastitih stavova. Razvijaju osjećaj za uvažavanje različitih mišljenja i građenja kompromisa. Uočavaju vrijednosti timskog rada.</p>	<p>Navode vlastite primjere javnih politika i pronalaze takve primjere čitanjem novina, gledanjem TV programa i sl., vode raspravu i predlažu probleme koje žele da obrađuju, glasanjem izabiru problem koji će obrađivati, u grupama prikupljaju informacije o izabranom problemu, rade različite ankete i intervjue, posjećuje različite institucije radi dobivanja informacija, sugestija, mišljenja i podrške za vlastitu politiku, analiziraju prikupljene informacije, vrše selekciju i izrađuju svoj dio portfolija, pripremaju se za usmenu prezentaciju.</p>	<p>politike, upućuje učenike da sami pronalaze primjere javne politike, daje uputstva i objašnjenja u vezi sa sadržajem, ciljevima i zadacima u okviru projekta, organizuje rasprave i glasanje za izbor problema, određuje grupe učenika za izradu dijelova portfolija, nadgleda i pomaže u radu grupa određenih za izradu portfolija, daje uputstva za prikupljanje informacija, podstiče učenike da iznose vlastite stavove i prijedloge, pomaže učenicima u pripremi usmene prezentacije.</p>
Daje uvodna objašnjenja					

<p>PRAVDA</p>	<p>Različitost i složenost problema vezanih za pitanja pravde, zašto se pitanja pravde dijele u kategorije: distributivna, korektivna i proceduralna pravda, kako se mogu koristiti intelektualna sredstva pri proučavanju pitanja distributivne pravde, koji su ciljevi korektivne pravde, šta je proceduralna pravda, važnost proceduralne pravde, kako možemo procijeniti procedure da bismo vidjeli da li su korektne, koje vrijednosti treba razmotriti pri ocjeni korektnosti procedura.</p>	<p>Zna razlikovati distributivnu, korektivnu i proceduralnu pravdu, može prepoznati situacije koje pokreću pitanja distributivne, korektivne i proceduralne pravde, u stanju je objasniti korist od klasifikacije pravde na tri kategorije, može definisati i objasniti važnost proceduralne pravde, zna pomoću niza pitanja i odgovora (intelektualnim sredstvom) ispitati pitanja distributivne, korektivne i proceduralne pravde, može prepoznati situacije u kojima se radi o proceduralnoj pravdi, može objasniti potrebne korake za utvrđivanje ispravnosti procedura, u stanju je procijeniti da li su procedure u skladu s poštivanjem ljudskih prava i sloboda.</p>	<p>Usvajaju stav da uprkos našim željama nije uvijek lako odlučiti da li je nešto pravedno u određenoj situaciji i da zbog toga treba pitanjima pravde prilaziti s najvećom pažnjom i odgovornošću. Izgrađuju vlastiti mehanizam razmišljanja i procjenjivanja pitanja pravde usvajanjem „intelektualnih oruđa“ za procjenu tri različite kategorije pravde: distributivne, korektivne i proceduralne. Uviđaju posebnu važnost proceduralne pravde za razvoj demokratije.</p>	<p>Analiziraju i diskutuju o različitim primjerima koji se tiču pravde, procjenjuju o kojim pitanjima pravde se radi, izvode zaključke i daju vlastite definicije za distributivnu, korektivnu i proceduralnu pravdu, rade vježbe kritičkog razmišljanja u vezi niza primjera tri kategorije pravde, komentarišu ilustracije iz priručnika, odgovaraju na pitanja, pronalaze primjere različitih kategorija pravde i raspravljaju o njima u razredu, razgovaraju s predstavnicima zakonodavne i sudske vlasti o pitanjima poštivanja proceduralne pravde.</p>	<p>o složenosti koncepta pravde, podstiče vodi i sam učestvuje u raspravljajući pojedinih primjera pravde, daje uputstva za vježbe „rješavanje problema“, vježbe „kritičkog razmišljanja“ i primjene „intelektualnog oruđa“, kroz analizu primjera procjenjuje da li su učenici razumjeli koncepte i daje dodatna objašnjenja.</p>	<p>Objašnjava svrhu i</p>
----------------------	--	--	---	---	--	---------------------------

<p>ODGOVORNOST</p>	<p>Pojam odgovornosti i njegova važnost u svakodnevnom životu, razmatranje pojedinih slučajeva odgovornosti, kome dugujemo odgovornost, koje su posljedice preuzimanja odgovornosti, izvori odgovornosti (obećanja, zadatak, postavljenje, zakon, običaj, zanimanje državljanstvo/građanstvo, moralna načela), kako i zašto ljudi preuzimaju odgovornosti (učenic, radnik, sudija, svjedok i sl.), kako možemo izabrati između odgovornosti koje se suprotstavljaju jedna drugoj, utvrđivanje odgovornosti u različitim situacijama.</p>	<p>Zna prepoznati odgovornosti i prema kome smo odgovorni u određenim situacijama, zna da izvršavanje odgovornosti donosi nagrade a neizvršavanje kazne, može identifikovati različite izvore odgovornosti i može objasniti kako i zašto ljudi preuzimaju različite odgovornosti, zna koristiti niz pitanja kako bi ispitao ko je odgovoran u različitim situacijama.</p>	<p>Razumiju šta je odgovornost i shvataju njenu važnost. Stiču veću sposobnost da se efikasno bave problemima odgovornosti koje se pojavljuju u njihovom svakodnevnom životu i životu građana u slobodnom društvu.</p>	<p>Čitaju različite primjere u vezi sa odgovornosti i kroz diskusiju i pitanja dolaze do odgovora ko je odgovoran, prema kome je odgovoran, iz čega proizlazi određena odgovornost, šta bi se desilo ako se ne izvršava odgovornost, prave listu vlastitih odgovornosti u porodici i u školi, istražuju različite primjere odgovornosti iz novina i sl., identifikuju različite izvore odgovornosti, koriste „intelektualno oruđe“ za ispitivanje ko je odgovoran u određenoj situaciji.</p>	<p>važnost izučavanja koncepta odgovornosti, daje uputstva za rad na vježbanjima kritičkog razmišljanja, podstiče učenike da navode vlastite i da istražuju nove primjere odgovornosti. Organizuje, podstiče, upravlja i sam učestvuje u raspravama o pojedinim pitanjima odgovornosti.</p>	<p>Daje objašnjenje zbog</p>
---------------------------	--	---	--	--	---	------------------------------

PRIVATNOST	<p>Značaj i pojam privatnosti, razlika između situacija kada postoji i ne postoji privatnost, šta može biti predmet privatnosti, zašto ljudi žele da sačuvaju privatnost, zašto se razlikuju ponašanja ljudi kada se radi o privatnosti, koje su moguće posljedice privatnosti, koji bi trebali biti obim i granice privatnosti.</p>	<p>Zna uočiti razliku između različitih situacija u pogledu privatnosti to jest da li u pojedinim situacijam postoji ili ne postoji privatnost, u stanju je da opiše uobičajne objekte privatnosti i razloge zbog čega ljudi žele da sačuvaju privatnost u određenim situacijama.</p> <p>Zna objasniti faktore koji mogu uticati na različita ponašanja ljudi po pitanju privatnosti, može objasniti da se ljudi iz različitih kultura različito odnose prema pitanju privatnosti.</p> <p>Zna identifikovati moguće posljedice privatnosti, u stanju je da definiše obim i ograničenja privatnosti u specifičnim situacijama, zna objasniti zašto pravo privatnosti nije „apsolutno“ pravo.</p>	<p>Stiču veće razumijevanje važnosti privatnosti i sposobnost da se s više pažnje i odgovornosti odnose prema pitanjima privatnosti u vlastom životu i životu svakog pojedinca u slobodnom društvu.</p> <p>Shvataju da je privatnost veoma važno pravo za očuvanje slobode ali isto tako da to nije apsolutno pravo jer postoje situacije kada je neophodno postaviti granice privatnosti.</p>	<p>Čitaju tekstove i diskutuju definiciju privatnosti iz udžbenika, ispituju tipove objekata koje ljudi mogu držati privatnim kao što su činjenice, postupci, mjesta, posjedi, misli i osjećanja i komunikacije. Kroz vježbe kritičkog razmišljanja određuju da li postoji ili ne postoji privatnost u određenoj situaciji, ispituju zašto neko želi da sačuva privatnost u određenoj situaciji, diskutuju zašto se ljudi iz različitih kultura ponašaju različito po pitanju privatnosti, razmatraju moguće posljedice privatnosti i situacije kada je neophodno ograničiti privatnost.</p>	<p>čega je važno proučavati koncept privatnosti i ističe vezu ovog koncepta sa principima demokratije. Daje uputstva za izvođenje vježbi kritičkog razmišljanja, motivira i usmjerava diskusiju u razredu, upućuje učenike da analiziraju primjere privatnosti iz novina, časopisa i slično.</p>
-------------------	--	---	--	--	--

OČEKIVANI REZULTATI/ISHODI UČENJA

	Teme	Znanje	Sposobnosti i vještine	Vrijednosti, stavovi, ponašanje
		Učenik:	Učenik:	Učenik:
Očekivani ishodi učenja / rezultati učenja	Autoritet	<ul style="list-style-type: none"> - Zna šta je autoritet i kojim vrijednostima se stiče, - Zna koje je potrebno pojmove poznavati za razumijevanje pojma „autoritet“ - Zna identificirati upotrebu autoriteta, - Zna identificirati probleme koji mogu nastati upotrebom ili pogrešnom upotrebom autoriteta, - Zna gdje se nalazi autoritet i kasko se njegovo postojanje opravdava, - Zna pronaći vlastite primjere autoriteta, - Zna razlikovati pojmove autoriteta, vlasti, moći, utjecaja, - Zna kako treba birati ljude na poziciju autoriteta, - Zna utvrditi kvalifikacije ljudi koje biramo, - Zna prosuđivati kandidate prilikom izbora na poziciju autoriteta 	<ul style="list-style-type: none"> - Uočava bitne vrijednosti autoriteta, - Predviđa, uočava i analizira sadržaj, opseg i doseg pojmova kojim razumijeva pojam „autoritet“, - Predviđa i pretpostavlja značenje pojma „autoritet“ u upotrebi, - Identificira i reformuliše svaku pogrešnu upotrebu pojma „autoritet“ ili pojmova na osnovu kojih izvodi npojam „autoritet“. - Logički povezuje vrijednosti kojima se autoritet gradi, - Jasno i razgovijetno isključuje dvosmislena značenja, - Gradi vlastiti saplement vrijednosti u izboru kandidata na poziciju autoriteta, - Pravilno poima, sudi, zaključuje i promišlja kvalifikacije kandidata na poziciji autoriteta 	<ul style="list-style-type: none"> - Samostalno formira stav na temelju vrijednosti koje razumije o autoritetu, - Elaborira i argumentira ispravnost ili neispravnost razumijevanja pojmova iz kojih se izvodi pojam „autoritet“, - U konačnoj formulaciji stava, učenik prikuplja sva relevantna iskustva i konsultira druga mišljenja, - Koristi literarne izvore kao komparativno iskustvo u ocjeni vrije4dnosti autoriteta, - Kreira punu slobodu izražavanja i gradi kvalitet ličnog pristupa u rješavanju problema razumijevanja autoriteta, - Cijeni svoje i mišljenja drugih o opravdanosti postojanja određenog autoriteta, - Svoje ponašanje usklađuje sa dostignutim razumijevanjem pojma „autoritet“ i gradi pretpostavke potencijalnog vođe, - Snagom argumenta gradi drugačije pristupe u društvenim odnosima, utiče na njih, i ličnim primjerom ih prilagođava općem interesu zajednice.

<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Očekivani ishodi učenja/ rezultati učenja</p>	<p style="text-align: center;">Privatnost</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zna šta je Privatnost i kako se ostvaruje, - Zna koje je potrebno pojmove poznavati za razumijevanje pojma „privatnost“ - Razumije šta je privatnost i zašto je to razumijevanje važno, - Zna identificirati probleme koji mogu nastati nepoštivanjem privatnosti ili pogrešnim razumijevanjem privatnosti, - Zna šta znači imati pravo na privatnost i zašto je to važno, - Zna zašto se razlikuju ponašanja ljudi kada se radi o privatnosti, - Zna pronaći vlastite primjere privatnosti, - Zna koristi i cijene privatnosti, - Zna koji je obim i granica privatnosti, - Zna procijeniti, zauzeti i odbraniti stavove vezane za obim i granice privatnosti 	<ul style="list-style-type: none"> - Uočava bitne karakteristike privatnosti, - Predviđa, uočava i analizira sadržaj, opseg i doseg pojmova kojim razumijeva pojam „privatnost“, - Predviđa i pretpostavlja značenje pojma „privatnost“ u upotrebi, - Identificira i reformuliše svaku pogrešnu upotrebu pojma „privatnost“ ili pojmova na osnovu kojih izvodi pojam „privatnost“. - Logički povezuje vrijednosti kojima se privatnost ostvaruje, - Jasno i razgovijetno isključuje dvosmislena značenja, - Gradi vlastiti saplement koristi i cijene privatnosti, - Pravilno poima, sudi, zaključuje i promišlja stavove vezane za obim i granice privatnosti 	<ul style="list-style-type: none"> - Samostalno formira stav o privatnosti na temelju vrijednosti koje razumije, - Elaborira i argumentira ispravnost ili neispravnost razumijevanja pojmova iz kojih se izvodi pojam „privatnost“, - U konačnoj formulaciji stava, učenik prikuplja sva relevantna iskustva i konsultira druga mišljenja, - Koristi literarne izvore kao komparativno iskustvo i druge dokumente u ocjeni prava na privatnost, - Kreira punu slobodu izražavanja i gradi kvalitet ličnog pristupa u rješavanju problema razumijevanja privatnosti, - Cijeni svoje i mišljenja drugih o pravu na privatnost i njenu zaštitu, - Svoje ponašanje usklađuje sa dostignutim razumijevanjem pojma „privatnost“ i argumentirano preispituje svoje i stavove drugih o privatnosti, - Snagom argumenta gradi drugačije pristupe u društvenim odnosima, utiče na njih, i ličnim primjerom ih prilagođava općem interesu zajednice a u cilju zaštite prava i slobode na privatnost.
---	--	--	---

Očekivani ishodi učenja/ rezultati učenja	<p style="text-align: center;">Odgovornost</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zna šta je odgovornost i kako se ostvaruje, - Zna koje je potrebno pojmove poznavati za razumijevanje pojma „odgovornost“ - Razumije šta je odgovornost i zašto je to razumijevanje važno, - Razumije važnost odgovornosti u slobodnom društvu, - Zna šta znači imati pravo na privatnost i zašto je to važno, - Zna analizirati prednosti i mane odgovornosti - Zna procijeniti, zauzeti i odbraniti stavove vezane za konflikte između konkurentnih odgovornosti - Zna pronaći vlastite primjere odgovornosti, - Zna procijeniti, zauzeti i odbraniti stavove vezane za ličnu odgovornost, - Zna izvore i posljedice preuzimanja odgovornosti, - Zna donijeti odluku o odgovornostima koje su suprotstavljene jedna drugoj 	<ul style="list-style-type: none"> - Uočava bitne karakteristike odgovornosti, - Predviđa, uočava i analizira sadržaj, opseg i doseg pojmova kojim razumijeva pojam „odgovornost“, - Predviđa i pretpostavlja značenje pojma „odgovornost“ u životu, - Identificira i reformuliše svaku pogrešnu elaboraciju odgovornosti. - Logički povezuje vrijednosti kojima se odgovornost pojedinca uspostavlja i prepoznaje, - Jasno i razgovijetno isključuje dvosmislena značenja i razlikuje pojmove nadležnosti i odgovornosti, - Gradi vlastite načine razumijevanja odgovornosti kao društveno važne osobine pojedinca, - Pravilno poima, sudi, zaključuje i promišlja stavove vezane za odgovornost pojedinca i društva, - Prepoznaje, analizira i cijeni odgovornost pojedinca i društva, 	<ul style="list-style-type: none"> - Samostalno formira stav o odgovornosti na temelju vlastitih saznanja, - Elaborira i argumentira ispravnost ili neispravnost razumijevanja pojmova iz kojih se izvodi pojam „odgovornosti“, - U konačnoj formulaciji stava, učenik prikuplja sva relevantna iskustva i konsultira druga mišljenja i stvarne situacije, - Koristi literarne izvore kao komparativno iskustvo i druge dokumente vezanih za odgovornost pojedinca i zajednice, - Kreira punu slobodu izražavanja i gradi kvalitet ličnog pristupa u dijalogu o odgovornosti, - Cijeni svoje i mišljenja drugih o odgovornosti pojedinca i zajednice, - Svoje ponašanje usklađuje sa dostignutim razumijevanjem pojma „odgovornost“ i argumentirano preispituje svoje i stavove drugih o odgovornosti, - Snagom argumenta gradi drugačije pristupe u društvenim odnosima, utiče na njih, i ličnim primjerom ih prilagođava općem interesu zajednice a u cilju dostizanja što većeg stepena odgovornog pojedinca i odgovornog društva.
---	--	---	---

<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Očekivani ishodi učenja/ rezultati učenja</p>	<p style="text-align: center;">Pravda</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zna šta je pravda i kako koristiti osnovne principe pravde, - Zna šta je korektivna, proceduralna i distributivna pravda i zna iz kojih se pojmova izvode, - Zna zašto se pitanje pravde dijeli u tri kategorije, - Zna koristiti intelektualna sredstva pri proučavanju pitanja pravde, - Zna koje je potrebno pojmove poznavati za razumijevanje pojma „pravda“, - Zna koristiti principe sličnosti kod razvijanja stavova o distributivnoj pravdi, - Zna pravilno prepoznati važnost i razlike između distributivne, korektivne i proceduralne pravde, - Zna interese i vrijednosti koji su potrebni kod razvijanja stavova o pravdi. - Zna procijeniti, zauzeti i odbraniti stavove vezane za pitanja pravde, - Zna pronaći vlastite primjere, 	<ul style="list-style-type: none"> - Uočava bitne karakteristike pravde,, - Predviđa, uočava i analizira sadržaj, opseg i doseg pojmova kojim razumijeva pojam „pravde“, - Predviđa i pretpostavlja značenje pojma „pravda“ u životu, - Identificira i reformuliše svaku pogrešnu elaboraciju pravde, - Logički povezuje vrijednosti kojima se pravda kao osobina pojedinca uspostavlja i prepoznaje, - Jasno i razgovijetno isključuje dvosmislena značenja i razlikuje distributivnu, korektivnu i proceduralnu pravdu, - Gradi vlastite načine razumijevanja pravde kao uvjeta organizacije pravednog društva, - Pravilno poima, sudi, zaključuje i promišlja stavove vezane za pravdu pojedinca i pravdu u društvu, - Prepoznaje, analizira i cijeni osobine pravde i njeno prisustvo u zajednici, 	<ul style="list-style-type: none"> - Samostalno formira stav o pravdi i principima pravde na temelju vlastitih saznanja, - Elaborira i argumentira ispravnost ili neispravnost razumijevanja pojmova iz kojih se izvodi pojam „pravda“, - U konačnoj formulaciji stava, učenik prikuplja sva relevantna iskustva i konsultira druga mišljenja i stvarne situacije, - Koristi literarne izvore kao komparativno iskustvo i druge dokumente vezanih za pravdu pojedinca i pravdu u zajednici, - Kreira punu slobodu izražavanja i gradi kvalitet ličnog pristupa u dijalogu o pravdi, - Cijeni svoje i mišljenja drugih o distributivnoj, korektivnoj i proceduralnoj pravdi, - Svoje ponašanje usklađuje sa dostignutim razumijevanjem pojma „pravda“ i argumentirano preispituje svoje i stavove drugih o pravdi i pravednom postupanju, - Snagom argumenta gradi drugačije pristupe u društvenim odnosima, utiče na njih, i ličnim primjerom ih prilagođava općem interesu zajednice a u cilju dostizanja što većeg stepena odgovornog pojedinca i odgovornog društva.

INDIKATORI USPJEŠNOSTI

Mogući indikatori uspješnosti	Nastavni program	Opseg, usklađenost, korelacija, logičnost planiranja, časovi u rasporedu, mogućnost izbora/uključenja učenika, izbor sadržaja, integriranje sadržaja, kontinuitet, napredak, podrška i savjetovanje nastavnika
	Postignuća	Napredak škole u podizanju postignuća, napredak učenika u učenju (prosjeck ocjene...), postignuća učenika s obzirom na lokalni, regionalni, državni i međunarodni nivo, povezanost s ostalim indikatorima kvalitete
	Učenje i podučavanje	<ul style="list-style-type: none"> - Nastavnikovo planiranje rada na nivou sedmice, mjeseca, nastavne i školske godine, - Obim i prilagođenost načina izvođenja nastave, interakcija i saradnja učitelj - učenik (saradnička nastava), jasnost, razgovijetnost i svrha provjere dostignuća, - Učenički stavovi i iskustva o učenju, stepen motivacije i konkretna motiviranost učenika, dinamika savladavanja programa, lična, timska i grupna odgovornost učenika, samostalan rad učenika, učeničke povratne informacije o stečenom znanju, vještinama i stavovima. - Izbor zadataka, učeničke potrebe, posvećenost učenicima različitih sposobnosti i znanja, učeničke sklonosti, prepoznavanje individualnih potreba učenika - Praćenje, vrednovanje, provjeravanje i ocjenjivanje - metode, svrha ocjenjivanja, način vođenja podataka o procjeni - Napredovanje učenika-izvještavanje, pravila izvještaja sa podacima i informacijama koje se daju školi, roditeljima, organima obrazovanja, podaci i informacije o napredovanju učenika, otvorenost na mišljenja i upite roditelja o napredovanju njihova djeteta

Podrška učenicima	<ul style="list-style-type: none"> - Radnje koje osiguravaju zaštitu prava učenika, zadovoljavanje odgojno-obrazovnih potreba učenika, zadovoljavanje učeničkih psihičkih, emocionalnih, socijalnih, kulturnih i općenito društvenih potreba. - Kako škola planira i promoviše lični i društveni razvoj učenika, napredak učenika u razvoju pozitivnih stavova i usvajanja socijalnih vještina, vanjski faktori koji doprinose razvoju učeničkih pozitivnih stavova. - Podrška pri izboru projektnih i istraživačkih zadataka za učenike, relevantnost, objektivnost i vjerodostojnost informacija i savjeta za profesionalno usmjeravanje učenika. - Praćenje učeničkog napretka, proces praćenja-procedure, svrha upotrebe podataka koji se dobija praćenjem, - Školski, lokalni, regionalni, nacionalni i međunarodni programi podrške za učenje-primjena, legislativne pretpostavke koje se odnose na obrazovanje učenika sa umanjenim sposobnostima (posebne potrebe).
Školsko i socijalno okruženje	<ul style="list-style-type: none"> - Etički kodeks nastavnika, radne navike učenika, osjećaj pripadnosti školi, sklonosti ka atipičnom ponašanju, očekivanja (uprave škole, zaposlenici, učenici), promocija postignutih uspjeha, osjećaj jednakosti i pravednosti, prisustvo diskriminacije, uključivanje roditelja u proces učenja i život škole, komunikacija sa roditeljima, obaviještenost roditelja o radu škole, uloga škole u lokalnoj zajednici, - Pogodnost lokacije, kvalitet opremljenosti škole i dovoljnost
Resursi	<p>Iskustvo, kvalifikacije, stručnost nastavnika, djelotvornost nastavnika, udruživanje nastavnika radi podrške učenicima, vrednovanje rada nastavnika, stručno usavršavanje i profesionalni razvoj nastavnika,</p>
Rukovođenje i osiguravanje kvalitete	<ul style="list-style-type: none"> - Jasnoća i prilagođenost ciljeva i politike škole, efekti procedura, pravila i načina rada u definiranju politike škole, - Procesi samoevaluacije i samovrednovanja, interna samoevaluacija i eksterno praćenje rada nastavnika i škole, izvještaji o standardima i kvalitetu rada škole, razvojni plan, planiranje akcija, utjecaj planiranja i poboljšanja kvaliteta, kvaliteta rukovođenja, profesionalna kompetentnost i predanost, odnosi s ljudima i razvoj timskog rada

OBJAŠNENJA I DIDAKTIČKO-METODIČKE NAPOMENE

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava kroz svoje sadržaje želi da uvede učenike u zakonsku, moralnu i političku sferu javnog života. Kroz predložene nastavne sadržaje osim usvajanja znanja i informacija o svojim pravima, odgovornostima, mogućnostima i načinima djelovanja u društvenoj zajednici, posebnu pažnju treba posvetiti na razvijanju sposobnosti za uočavanje društvenih problema i njihovog rješavanja s drugim, kao i na razvijanju pozitivnih vrijednosti, vještina, stavova i ličnog ponašanja učenika u društvenoj zajednici.

Da bi se kod učenika razvio što veći interes za izučavanje sadržaja predmeta Demokratije i ljudskih prava, potrebno je da nastavnik u svom radu uloži odgovarajući napor u stvaranju ambijenta u kojem se učenici osjećaju prijatno i sigurno. Proces učenja kao i rezultati učenja su uslovljeni načinom učenja učenika i načinom podučavanja nastavnika. Nastavnik u procesu nastave treba da koristi različite oblike rada, nastavne metode kao i nastavna sredstva u zavisnosti od samih nastavnih sadržaja, psihofizičkih sposobnosti učenika kao i materijalnih mogućnosti škole. Evropska i svjetska iskustva pokazuju da je tokom nastavnog procesa predmeta Demokratija i ljudska prava najučinkovitije korištenje najrazličitijih metoda: od direktnog nastavnčkog podučavanja do interaktivnih radioničkih oblika rada, ali i upotrebu dodatne literature, audio-vizuelnih materijala, korištenju elektronskih nastavnih sredstava itd.

U okviru predloženih tematskih cjelina učenici mogu da uče samostalno i u grupi. Preporuka nastavnicima je da učenike upućuju na istraživanja, te na osnovu dobijenih i prezentiranih rezultata samostalnim ili grupnim putem prezentiraju dobivene rezultate i na osnovu istih putem diskusija i debata pronalaze rješenja. Učenike takođe treba upućivati na korištenje dodatnih informacija znanja kako u radu u školi tako i u radu kod kuće kao i redovno davanje domaćih zadataka vodeći računa da budu primjereni raspoloživom vremenu koje učenici mogu odvojiti za predmet. Ovako stečeno znanje učenika je trajnije i višedimenzionalnije, učeniku pruža samostalnost u sticanju i proširivanju znanja i priprema ga za cjeloživotno učenje.

Date teme nije obavezujuće poučavati datim redoslijedom. Nastavniku se daje sloboda u određivanju slijeda tema i nastavnih sadržaja.

SMJERNICE ZA PRAĆENJE NAPREDOVANJA UČENIKA I PROCJENJIVANJE NIVOA POSTIGNUĆA

Učenici se ocjenjuju na osnovu sposobnosti da razumiju koncepte, kritički razmišljaju; na osnovu njihovih postignuća i sposobnosti da primjene novo znanje.

Procjenjivanje nivoa postignuća učenika podrazumijeva sistemsko praćenje, ispitivanje i vrednovanje učenikovih postignuća i uspjeha u ostvarivanju zadaća nastavnog predmeta ili odgojno-obrazovnog područja tokom izvođenja aktivnosti kroz cijelu školsku godinu. Procjenjivanje nivoa postignuća podrazumijeva da nastavnik prati do kojeg su nivoa, učenici usvojili i razvili određena obrazovna dobra, tj. znanja, sposobnosti i vještine.

Polazeći od specifičnih, silabusom određenih ciljeva i kompatibilnih standarda postignuća, za predmet Demokratija i ljudska prava, nastavnik razvija koncepciju praćenja i procjenjivanja nivoa postignuća. Pri tome uvažava postavke u kojima kvalitet učeničkih postignuća podrazumijeva garantirano usvajanje bazičnih znanja, vještina i vrijednosti, razvoj građanske kompetencije, sposobnost učenika da koristi ova postignuća u nastavku svog obrazovanja, u drugim predmetima i svakodnevnom životu; kao relevantnost usvojenih znanja, vještina, kompetencija i vrijednosti za socio-kulturni kontekst u kom učenici žive. U tom pristupu naglasak nije samo u formativnom procjenjivanju već na informativnoj, instruktivnoj i motivaciono-razvojnoj komponenti.

Nastavnik u praćenju i procjenjivanju nivoa postignuća koristi različite nivoe:

- a) nivo prepoznavanja osnovnih informacija i pojmova;
- b) nivo razumijevanja uz manifestni oblik opisivanja, objašnjavanja, identifikovanja, od ograničenog razumijevanja do značajnog i potpunog razumijevanja pojmova;
- c) nivo primjene koja može biti u rasponu od neuspješne, spore, do umjereno brze, tačne i uspješne;
- d) nivo analize gdje učenik treba da uočava dijelove cjeline, odnose među djelovima, razlučuje informacije po važnosti;
- e) nivo sinteze gdje postojeće informacije i pojmove primjenjuje radi poboljšanja kvalitete;
- f) do najvećeg nivoa vrednovanja gdje donosi prosudbe uz obrazloženje postupka samostalno, tačno (logično), temeljito, argumentirano (opširno).

Svaki od nivoa daje mogućnost praćenja razvoja učeničkih sposobnosti, identifikacije, poređenja, analize, sinteze, verbalne fluetnosti, verbalno razumijevanje, vizuelne i spacijalne sposobnosti, pamćenje, deduktivno i induktivno zaključivanje, kritičko razmišljanje, istraživačke kompetencije i kompetencije kreativnog rješavanja problemskih situacija.

U skladu s novim pogledima na nastavu, nastavniku se predlaže procjenjivanje različitih oblika znanja: koliko učenik razumije postavljeno pitanje - problem, kako uspješno rješava problemske zadatke, kako obrazlaže svoje postupke i rješenje, kako primjenjuje usvojeno znanje i slično. U segmentu obrazlaganja izdvajaju se nivoi od praćenja jednostavnih obrazloženja, praćenja obrazloženja srednje zahtjevnosti i obrazlaganja jednostavnih sadržaja, praćenja relativno složenih obrazloženja, procjenjuje vrijednost argumenata i obrazlaže zahtjevnije sadržaje do praćenja složenih obrazloženja, procjenjivanja njihovih ispravnost i obrazlaganja kompleksnih sadržaja. U oblasti rješavanja problemskih zadataka uočava se raspon od ograničene djelotvornosti, preko relativne djelotvornosti do iznimne uspješnosti, posebno u novim kontekstima problemske situacije.

U oblasti razvoja afektivne komponente učenika nastavnik prati učenikovu spremnost da percipira različite sadržaje, da reaguje afirmativno na sadržaje i dinamiku rada, razvijajući samopouzdanje u sebe i vlastite snage, sposobnost da samoprocjenjuje vlastiti rad i razvoj, spremnost učenika da usvaja vrijedonosne orijentacije i određuje svoj odgovorni odnos do internalizacije i primjene sistema vrijednosti.

U skladu sa sadržajem nastavnog predmeta nastavnik prati i procjenjuje razvoj učeničkih socijalnih kompetencija, vještine slušanja, empatije, nenasilnog rješavanja konfliktnih situacija, timski rad i saradnju.

U procesu praćenja napredovanja učenika i procjenjivanja nivoa postignuća nastavnik razvija različite tehnike i modele, od demonstracije sposobnosti i vještina za vrijeme izvođenja aktivnosti - usmeno i pisano izjašnjavanje i izlaganje, praktični rad, učešće i doprinos u interakciji s drugima u grupnom radu ili radu u paru, učeničkim projektima, demonstraciji, igranju uloga, istraživanjima, putem zadataka objektivnog tipa, diskusijama, debatama.

Naglasak u primjeni metodologije praćenja i procjenjivanja je poštovanje principa primjerenosti, sistematičnosti, individualizacije.

Vrednovanje učenika s posebnim obrazovnim potrebama prati principe inkluzivne nastave s naglaskom na:

- Kod učenika s teškoćama treba vrednovati njegov odnos prema radu i postavljenim zadacima te odgojnim vrijednostima.
- Načine, postupke i elemente vrednovanja učenika s teškoćama, koji savladavaju individualne programe i posebne kurikulume uključujući i vladanje, učitelji/nastavnici trebaju primjeriti teškoći i osobnosti učenika.
- Vrednovanje valja usmjeriti na poticanje učenika na aktivno sudjelovanje u nastavi i izvannastavnim aktivnostima, razvijati njegovo samopouzdanje i osjećaj napredovanja kako bi kvalitetno iskoristio očuvane sposobnosti i razvio nove.
- Načini i postupci vrednovanja trebaju biti u skladu s preporukama stručnoga tima za pojedino područje, primjereni stupnju i vrsti teškoće te jasni svim sudionicima u procesu vrednovanja.
- Razinu razvijenosti kompetencija učenika treba provjeravati oblikom u kojemu mu njegova teškoća najmanje smeta i u kojemu se najbolje može izraziti. Pogreške nastale zbog teškoće moraju se ispraviti, ali ne smiju utjecati na cjelokupno vrednovanje rada, tj. na ocjenu. Ocjenu treba popratiti opisno.
- Ako učenik ima izražene teškoće u glasovno-govornoj komunikaciji, može mu se omogućiti provjeravanje u pisanome obliku u dogovoru s razrednim vijećem škole.
- Ako učenik ima izražene teškoće u pisanoj komunikaciji, učeniku treba omogućiti provjeravanje u usmenome obliku u dogovoru s razrednim vijećem škole.
- Ako učenik ispoljava iznad prosječne rezultate, brže napreduje istom je mogu kreirati složeniji zadaci i različite istraživačke aktivnosti.